

ΣΚΕΨΗ ΜΕ ΣΥΜΒΑΣΗ ΟΡΙΣΜΕΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥ¹

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΣΤΑΘΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΕΝΩΜΕΝΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Anna Chiarloni*

Η διαδικασία της γερμανικής ενοποίησης επέσυρε το διαμελισμό των κυριότερων πολιτιστικών ιδρυμάτων της πρώην Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Γι' αυτό το ζήτημα δεν γίνεται λόγος στην ανατολική πλευρά της χώρας, όπου επικρατεί ένα κλίμα πολιτικής κηδεμόνευσης. Δεν γίνεται επίσης λόγος στη δυτική πλευρά, όπου αισθάνεται κανείς κάπως αμήχανος, εφόσον το ποσοστό ανεργίας των πνευματικά απασχολούμενων στην ομοσπονδιακή Γερμανία έχει πέσει προσωρινά λόγω των απολύσεων του προσωπικού από την ανατολική Γερμανία και της αντικατάστασής του με νέες προσλήψεις από τη δυτική. Η στοχαστική ανάλυση αυτής της ριζικής εκκαθάρισης μιας επιστημονικής κοινότητας δεν έχει γίνει ακόμη.

Οι ερευνητές της δυτικής Γερμανίας έχουν τηρήσει έως τώρα επιφυλακτική και αιδήμονα σιωπή. Ισχυρίζονται ότι δεν έχουν ακόμη τους οριστικούς αριθμούς. Ωστόσο, μια μελέτη εν εξελίξει για την τύχη των ερευνητών της Ακαδημίας των Επιστημών του Ανατολικού Βερολίνου, που την συντονίζει ο Horst Stenger, παρέχει κάποια δεδομένα, που επιτρέπουν να έλθουν στο φως αφ' ενός οι δύσκολες σχέσεις μεταξύ «παλαιών» και «νέων» ομοσπονδιακών κρατιδίων (Länder), αφ' ετέρου μια διαδικασία αστάθειας της εργασίας –πνευματικής και άλλης–, χαρακτηριστικής των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών.

Ας ξεκινήσουμε από τα γεγονότα. Ο ένδοξος θεσμός της Ακαδημίας ανάγεται στον Leibniz, στην έννοια της scientia universalis, που ο φιλόσοφος την είχε αναπτύξει στα χρόνια της παραμονής του στο Παρίσι. Την εποχή της ΛΔΓ, αν και χαλιναγωγημένος από την πολιτισμική πολιτική των άγγυπνων δημόσιων υπαλλήλων του κόμματος, αυτός ο θεσμός απολάμβανε επιστημονικό κύρος, αναγνωρισμένο διεθνώς, και καλλιεργούσε πάμπολλες σχέσεις με ξένα ερευνητικά ιδρύματα. «Σφετερισμένη φήμη», θα πει ο Dieter Simon, πρόεδρος της δυτικής επιτροπής στην οποία είχε ανατεθεί η αποτίμηση του καθεστώτος της έρευνας στην πρώην ΛΔΓ. Μια ετυμηγορία που αμέσως κατέστησε σαφές προς τα πού φυσούσε ο άνεμος: η Ακαδημία με τις 24.000 θέσεις εργασίας, κατανεμημένες σε 70 ερευνητικά ιδρύματα, διαμελίστηκε, προς το τέλος του 1991. Οι αριθμοί που δια-

θέτουμε αφορούν την τύχη 14.000 ατόμων, ερευνητών και τεχνικών –σήμερα δεν γνωρίζουμε τίποτε για τους άλλους 10.000 υπαλλήλους που είχαν αποσπαστεί στις υπηρεσίες της Ακαδημίας.

Όσον αφορά τους «εργάτες του πνεύματος», η κυβέρνηση της Βόννης προτίμησε να αναστείλει την «επιστημονική αξιολόγηση» ατομικών περιπτώσεων με επιδεξιότητα βεβαίως, διότι θα ήταν παρακινδυνευμένο να δει 14.000 διανοούμενους να διαδηλώνουν στους δρόμους σαν ένας άνθρωπος, γεγονός που θα δημιουργούσε οπωσδήποτε αμηχανία στη δυτική κοινή γνώμη. Αντ' αυτού υπήρξε η αναμονή της ατομικής ετυμηγορίας, και επιπλέον η ταπεινώση εξαιτίας του ότι έπρεπε κανείς να υποστεί σε σχετικά προχωρημένη ηλικία ένα είδος επιστημονικο-ιδεολογικής εξέτασης υπό την εποπτεία δυτικών συναδέλφων. Υπενθυμίζουμε παρεμπιπτόντως ότι το ίδιο καθεστώς επιβλήθηκε στους πανεπιστημιακούς (απολύθηκαν κατά την επανένωση και επαναπροσλήφθηκαν εν μέρει με συμβάσεις ορισμένου χρόνου), για τους οποίους δεν έχουμε στη διάθεσή μας τους πραγματικούς αριθμούς. Ωστόσο, οι αριθμοί που δημοσίευσε η εφημερίδα *Tagespiegel*, στις 6 Μαΐου 1993 και οι οποίοι προέβλεπαν ότι στους 1900 διδάσκοντες της ΛΔΓ οι 95 θα επανεντάσσονταν με καταληκτική σύμβαση, δείχνουν τη γενική τάση.

Όσον αφορά την τύχη των μελών της Ακαδημίας των Επιστημών από το 1992 και μετέπειτα, διακρίνουμε δυο κατηγορίες: η κυβερνητική επιτροπή –που αποτελείται από επιφανείς συναδέλφους της ομοσπονδιακής Γερμανίας– υπέδειξε να κατανεμηθούν από 7.000 έως και 10.000 ερευνητές σε εξωπανεπιστημιακές δομές, κρατώντας περίπου 2000 προσωρινές θέσεις για το «Πρόγραμμα Επιστημονικής Ένταξης» στους κόλπους των ανατολικών πανεπιστημίων (Wissenschaftler-Integrations-Programm, απ' όπου και ο νεολογισμός

Wipriener, ένας όρος που σήμερα έχει γίνει κοινότοπος και χαρακτηρίζει ό,τι απομεινε ζωντανό μετά το κλείσιμο της Ακαδημίας). Συνεπώς επισημαίνουμε δύο χαρακτηριστικές τάσεις: αφ' ενός τη διασπορά της επιστημονικής κοινότητας, της οποίας η επιβίωση επαφίεται στην περιορισμένη απορροφητική ικανότητα των προγενέστερων δομών· αφ' ετέρου την αστάθεια της πνευματικής εργασίας των προσληφθέντων ερευνητών της ανατολικής Γερμανίας, οι οποίοι εργάζονται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου.

Η επιτόπια ανάλυση του Horst Stenger μας επιτρέπει να εξετάσουμε εκ του σύνεγγυς το μηχανισμό που καθόρισε την επιλογή της δεύτερης ομάδας, δηλαδή τους ερευνητές που έγιναν δεκτοί στο «Πρόγραμμα Επιστημονικής Ένταξης». Ο μηχανισμός είναι διττός: σε πρώτη φάση πέρασαν από κόσκινο τους μαθησιακούς τομείς, κατόπιν έγινε το απάνθισμα των ερευνητικών θεμάτων. Αποτέλεσμα: 2235 ερευνητές «προήχθησαν» στην μεταβατική κατηγορία των

Wipriener, για να περιοριστούν εν συνεχεία στους 1750. Γνωρίζουμε ότι τα κριτήρια επιλογής εκτός των άλλων ήσαν ιδεολογικά· αυτό είναι ακόμη πιο κατάφορο στις ανθρωπιστικές σπουδές, ιδιαίτερα στις κοινωνικο-ιστορικές επιστήμες. Για να μιλήσουμε καθαρά, όσο λιγότερα ήσαν τα ίχνη μαρξιστικής κουλτούρας στον ερευνητή, τόσο περισσότερες ήσαν οι πιθανότητες να τον επιλέξουν. Μεταξύ των προγραμμάτων που απορρίφθηκαν υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις που αποτελούν σκάνδαλο. Θυμάμαι ιδιαίτερα ένα πρόγραμμα για τη γερμανική λογοτεχνία της εξορίας, που το παρουσίασαν ερευνητές διεθνούς φήμης και οι οποίοι σήμερα έχουν παραγνωρισθεί ή συνταξιοδοτηθεί –αποσιωπώ τα ονόματά τους από διακριτικότητα. Η διάρκεια των συγκεκριμένων προγραμμάτων –935 σε σύνολο 1332– ήταν διετής: η πρώτη καταληκτική προθεσμία των συμβάσεων ορίστηκε το έτος 1994· εν συνεχεία παρατάθηκε έως το τέλος του 1996. Είναι αυτονόητο ότι η περίπτωση αυτού του έρχατου ουλαμού –των

Wipriener συγκεκριμένα– επανέρχεται συχνά στην πολιτική διαμάχη ως εμβληματική μιας δύσκολης, αβέβαιης πολιτισμικής ενσωμάτωσης Ανατολής και Δύσης. Ο ίδιος ο Stenger, αν και εμφορείται από μια κάποια δυτική ζέση, δεν μπορεί να μην αναγνωρίσει ότι η ένθεση των Wipriener στον πανεπιστημιακό κόσμο κινδυνεύει από τις σημαντικές περικοπές της δημοσιονομικής αποταμιευτικής πολιτικής του Helmut Kohl. Συνεπώς δεν πρέπει να μας εκπλήσσει η άλλη στατιστική του Stenger, σύμφωνα με την οποία μόνο το 13% των ερωτηθέντων ερευνητών αισθάνονταν ψυχολογικά καλώς ενσωματωμένοι στον κόσμο της έρευνας. Βεβαίως, η αστάθεια που πλήττει μια κατηγορία ανθρώπων των οποίων ο μέσος όρος ηλικίας είναι τα 51 χρόνια είναι αδύνατον να μην προκαλεί ένα αίσθημα βαθιάς ξενότητας, και δη της αίσθησης ότι «δεν ανήκεις» πουθενά· πόσο μάλλον όταν της εμπειρίας της προσωρινής ένθεσης στο δυτικό σύστημα προηγείται μια ταπεινωτική κοινωνική υποβάθμιση.

Με άλλα λόγια, η σημερινή κατάσταση ανακαλεί στη μνήμη με εντυπωσιακό τρόπο τη λατινική ετυμολογία της λέξης «ασταθής» [précaire]²: το καθεστώς του ερευνητή εξαρτάται από μια θέση εργασίας που την απόκτησε κατόπιν παρακλήσεων και η οποία σηματοδοτείται από μια στάση αφοσιωμένης υπακοής.

Άλλη θεώρηση ιστορικής τάξεως: η

κάθαρση του πανεπιστημιακού χώρου είναι η πρώτη στην ιστορία της ομοσπονδιακής Γερμανίας. Μετά το 1945 –σε αντιδιαστολή προς τη ΛΔΓ, όπου η απαλλαγή από τα ναζιστικά στοιχεία ήταν ριζική– μόνο έξι διδάσκοντες απομακρύνθηκαν από τα δυτικά πανεπιστήμια επειδή είχαν εμπλακεί στο ναζισμό. Ας δούμε την περίπτωση της γερμανικής φιλολογίας, ενός μαθησιακού κλάδου που ασφαλώς είχε εμπλακεί ιδιαίτερα στο ναζισμό. Οι διδάσκοντες που «εκκαθαρίστηκαν» ήσαν μόνο έξι· όλοι οι άλλοι παρέμειναν στα γερμανικά πανεπιστήμια μέχρι να γίνουν επίτιμοι καθηγητές.

Εξ ου η πικρία με την οποία ο σοσιαλδημοκράτης Wolfgang Thierse, πρώην μέλος του «Neues Forum», στη διάρκεια μιας πρόσφατης περρώτησης στο κοινοβούλιο κατήγγειλε το σκάνδαλο της tabula rasa μετά το 1989 στον ανατολικό ερευνητικό τομέα. Και τώρα, καθώς πλησιάζει η λήξη των συμβάσεων που θα αποφασίσει για την τύχη των τελευταίων διασωθέντων της Ακαδημίας των Επιστημών, ακούμε όλο και πιο συχνά να γίνεται λόγος για τα «διπλά θύματα της γερμανικής ιστορίας». Αν χθες οι Wipriener είχαν τιμωρηθεί στην πρώην Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας από τη λογοκρισία του Ενωμένου Σοσιαλιστικού Κόμματος της Γερμανίας (SED), σήμερα είναι απομονωμένοι στο περιθώριο της γερμανικής κουλτούρας εξαιτίας της εργασιακής αστάθειας που έχει επιβάλει η κυβέρνηση της Βόννης.

Μετάφραση από τα γαλλικά
Βαγγέλης Μπιτσώρης
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών
Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης

* Η Anna Chiarloni είναι καθηγήτρια γερμανικής φιλολογίας στο πανεπιστήμιο του Τορίνο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Επιθεώρηση *Liber*, τ. 29, Δεκέμβριος 1996.
2. Η γαλλική λέξη *précaire*, όπως και η ιταλική *precario*, έλκουν την καταγωγή τους από το λατινικό επίθετο *precarius* που σημαίνει κατ' αρχάς αυτό που έχει δοθεί κατόπιν δειξσεως. (Σ.τ.μ.)

